

Wstęp

Nie będzie przesadą stwierdzenie, że pandemia COVID-19 zmieniła świat. Rzesze ekonomistów, politologów, socjologów, lekarzy, psychologów, ekspertów z zarządzania od miesięcy debatuje nad skutkami chińskiego wirusa dla swoich państw i całego świata. Niestety coraz to nowsze scenariusze rozwoju sytuacji globalnej w erze postcovidowej generują chaos i niepewność wśród przywódców państw i ich społeczeństw. Nierzadko sprzeczne ze sobą informacje tylko potęgują rozwój negatywnych skutków pandemii COVID-19. Niemniej, pandemia pokazała braki współczesnego świata jeśli chodzi o reagowanie kryzysowe, pokazała jego nieudolność i brak posiadania przez państwa globu skutecznych mechanizmów obronnych. Elżbieta Mączyńska, prezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w rozmowie z Polską Agencją Prasową stwierdziła, że „pandemia COVID-19 to swego rodzaju szkło powiększające, uwidaczniające brak odporności coraz bardziej zglobalizowanych i wzajemnie powiązanych gospodarek na zjawiska kryzysowe”¹. Nie da się ukryć, że pandemia jak żadne inne wydarzenie XXI w. z całą mocą pokazała niedoskonałość i kruchość współczesnego świata. Walka z niewidzialnym wrogiem doprowadziła bowiem do niespotykanego kryzysu wymuszającego redefinicję codziennego funkcjonowania miliardów ludzi, ograniczenie ich aktywności osobistej, uderzając w to, co dla współczesnego człowieka jest najważniejsze – wolność. Wolność rozumianą przez pryzmat osobisty, ekonomiczny, społeczny, religijny i w zasadzie każdy inny. Jak piszą naukowcy z Polskiej Akademii Nauk „pandemia jest tragedią medyczną, społeczną i ekonomiczną, ale jest również lekcją dla nas wszystkich”². Każdy z obszarów funkcjonowania współczesnego świata na swój sposób doświadczył przebiegu i skutków pandemii COVID-19. Z politologicznego punktu widzenia pandemia przede wszystkim zachwiała wiarygodnością polityk bezpieczeństwa państw narodowych. Bogate państwa Europy Zachodniej, jak chociażby Niemcy, zostały obnażone w swojej bezradności, a ich społeczeństwa

¹ Mączyńska: *Pandemia uwidacznia brak odporności coraz bardziej zglobalizowanych gospodarek*, PAP, 05.01.2021.

² J. Duszyński, A. Afelt, A. Ochab-Marcinek, R. Owczuk, K. Pyrc, M. Rosińska, A. Rychard, T. Smiatcz, *Zrozumieć COVID-19. Opracowanie zespołu ds. COVID-19 przy Prezesie PAN*, Warszawa 2020, s. 8.

otwarcie krytykowały władze za zarządzanie kryzysem pandemicznym³. Kolejno wprowadzane lockdowny w europejskich państwach potęgowały niezadowolenie i frustrację wielu grup społecznych. Działalność Unii Europejskiej jako organizacji koordynującej współpracę 27 państw europejskich także poddawana była krytyce. Ekspertki zwracali uwagę, że jeśli Unia Europejska chce przetrwać i myśli o budowaniu europejskiej odporności na przyszłe pandemii, to musi przede wszystkim działać wspólnie, tj. zarówno na poziomie unijnych instytucji, jak i państw członkowskich⁴. Początki pandemii dla UE były trudne, a głęboki realizm polityczny uprawiany przez państwa członkowskie, np. w zakresie zakupu sprzętu zabezpieczenia medycznego był źródłem podziału. Z biegiem czasu Unia odbudowywała jednak swój autorytet, czego dowodem jest skuteczny program dostaw szczepionek do wszystkich państw członkowskich UE. Nie zmienia to jednak przekonania, iż UE, jak i jej państwa członkowskie winny wyciągnąć głębokie wnioski z braku funkcjonalności instytucji europejskich w początkowych fazach pandemii.

Pandemia wpłynęła na procesy ekonomiczne w ujęciu makroekonomicznym, poszczególnych sektorów, a także pojedynczych gospodarstw domowych. Szczególną uwagę należy zwrócić na sferę polityki fiskalnej państw europejskich i Unii Europejskiej jako instytucji. W obliczu dynamicznie narastającego zatrzymania procesów rynkowych rządy wielu krajów natychmiastowo podejmowały decyzję o uruchomieniu kolejnych programów wsparcia publicznego gospodarek. Jak wynika z danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego, w 2020 r. programy fiskalne osiągnęły wartość 16 bln USD w skali globalnej. Wydatki przeznaczane były przede wszystkim na ochronę miejsc pracy, przedsiębiorstw oraz sektor ochrony zdrowia. Ekspansja fiskalna zniwelować miała negatywny wpływ gwałtownego spadku aktywności gospodarczej i głębokiej recesji. Polityka fiskalna ma jednak swoje konsekwencje (jak wskazują dane Międzynarodowego Funduszu Walutowego), w 2020 r. nastąpił istotny wzrost deficytu sektora publicznego, do poziomu 11% PKB. Ostatecznie dług publiczny w światowej gospodarce wzrósł do poziomu 97,3% PKB. Oznacza to wzrost o 13,6 pkt. proc. w ciągu jednego roku (z poziomu 83,7% PKB w 2019 r.). Dane MFW wskazują na występowanie wyraźnego zróżnicowania pomiędzy krajami wysokorozwiniętymi, rozwijającymi się oraz o niskich dochodach co do skali deficytu.

³ R. Gibadło, *Niemcy: schyłek ery Merkel w cieniu pandemii*, „Rocznik Strategiczny” 2020/2021, s. 295–308; *Kancelarz Merkel w ogniu krytyki. „Złe zarządzanie kryzysowe”*, dw.com.pl [dostęp: 2.03.2021].

⁴ P. De Sutter, *Looking to the Future: Public Health and a Green Recovery*, „Green European Journal”, 30.11.2021 r.

W ramach struktur Unii Europejskiej również widać działania pomocnicze. UE utworzyła fundusz na rzecz odbudowy gospodarek państw członkowskich o wartości 750 mld euro. Jest to największa w historii UE inicjatywa finansowa mająca na celu pomoc gospodarkom państw członkowskich w wydzwignięciu się z recesji oraz zbudowanie podwalin długookresowego rozwoju. Odbudowa procesów gospodarczych w przeciągu kolejnych lat będzie dotyczyła sektorów, które najbardziej ucierpiały na skutek pandemii COVID-19 – mowa tu m.in. o branży transportowej, turystycznej, eventowej, a także logistyce, która wyjątkowo zachwiana została przez przerywane łańcuchy dostaw w skali globalnej.

Paraliż gospodarczy spowodował liczne problemy na rynku pracy. Wprowadzone restrykcje w przemieszczaniu się oraz obostrzenia dotyczące funkcjonowania wielu instytucji oraz zakładów pracy, znacząco ograniczyły wielu przedsiębiorstwom, w tym w szczególności małym i średnim, możliwości prowadzenia działalności gospodarczej.

Jak wynika z wyliczeń Międzynarodowej Organizacji Pracy, aż 93% pracowników zamieszkuje w krajach, w których wprowadzono różne formy ograniczenia mobilności w tym „lockdown”. W efekcie w 2020 r. utracono około 8,8% globalnego czasu pracy w stosunku do 2019 r., co odpowiada 255 milionom pełnoetatowych miejsc pracy⁵. Blisko połowa tej straty wynikała z ograniczania czasu pracy pracowników pozostających na etatach w instytucjach, które z powodu obostrzeń funkcjonowały w ograniczonym stopniu, zaś resztę straty należy przypisać rzeczywistym zwolnieniom.

Zmianom uległ rynek pracy, środowisko pracy. Z drugiej strony należy zwrócić uwagę na elastyczność i reakcję rynku, który w czasie pandemii utworzył nowe dostosowawcze rozwiązania. Szczególnie dotyczy to przestrzeni wirtualnej i rozwoju branży e-commerce. Ponadto uwidocznił się trend racjonalizacji decyzji zakupowych klientów. Pandemia szczególnie mocno zakłóciła działalność marek luksusowych i zachowania klientów. Zamożni nabywcy wykazali zapotrzebowanie na bardziej subtelny luksus i silny popyt na towary zapewniające większe bezpieczeństwo osobiste. Ponieważ e-commerce zyskał dużą popularność wśród zamożnych nabywców, marki z wyższej półki włączyły go do swoich kanałów sprzedaży, choć w przeszłości nie był to często obserwowany trend. Zaobserwować można znaczące zmiany zarządcze w wielu obszarach przedsiębiorstw – od zmiany celów działalności przedsiębiorstw, przebranżowienie, po zmiany struktur zespołowych, formy pracy zdalnej, decyzje finansowe, marketingowe, logistyczne i restrukturyzacyjne.

⁵ *COVID-19 and Recovery: The Role of Trade Unions in Building Forward Better*, „International Journal of Labour Research” 2021, Vol. 10, Issue 1–2, s. 2.

Przewartościowanie decyzji i zachowań na skutek pandemii dotyczy zarówno władz państwowych w ramach polityki fiskalnej i zachowań konsumentów w ramach wyborów zakupowych. Należy również odwołać się do działalności przedsiębiorstw, które szczególnie, poprzez swoją misję społeczną stają się istotne w konfrontacji z wpływem COVID-19 na ład gospodarczy. O ile dla przedsiębiorstw komercyjnych zasadniczym celem działania jest maksymalizacja efektywności ekonomicznej, to dla przedsiębiorstw społecznych zasadniczym celem jest maksymalizacja efektywności społecznej. Przedsiębiorstwo społeczne w okoliczności rynkowej sytuacji kryzysowej może być swoistym amortyzatorem wykluczenia i alternatywą dla dotychczasowego paradygmatu rynkowego.

Należy zaznaczyć, że obok politycznych i ekonomicznych konsekwencji pandemia COVID-19 ma swoje znaczące skutki w sferze społecznej – zarówno grup i jednostek. Nagła izolacja, zmiana trybu życia, problemy na rynku pracy i w związku z tym obniżenie dochodów odcisnęły piętno w sferze emocjonalnej na wszystkich grupach wiekowych od dzieci do seniorów. Negatywne emocje są naturalne i wiążą się z przystosowaniem do kryzysowych sytuacji, lecz skumulowane w dłuższej perspektywie mogą przerodzić się w lęk, depresję i zespół stresu pourazowego. Dlatego też tak ważne są badania zmierzające do poznania zjawiska wpływu pandemii na zdrowie psychiczne populacji – szczególnie w zakresie strachu o własne zdrowie i życie, o zdrowie i życie najbliższych w świetle ryzyka zakażenia wirusem, strachu związanego z izolacją społeczną i niepewność co do przyszłości w perspektywie ekonomicznej.

Liczne, wskazane wyżej, problemy są wyzwaniem dla instytucji publicznych, przedsiębiorstw i ośrodków badawczych. Wielowątkowe rozwiązania, których należy poszukiwać, wymagają współpracy międzysektorowej na wielu szczeblach. Jednym z ważniejszych form współpracy jest współpraca ośrodków badawczych i akademickich z biznesem. W tej przestrzeni powstaje wiele innowacyjnych rozwiązań, tak potrzebnych w zmieniającej się rzeczywistości popandemicznej. W tym zakresie przedstawiciele ośrodków innowacji z wiodących uczelni w Polsce powołałi Porozumienie Akademickich Centrów Transferu Technologii – PACTT. Funkcją PACTT jest intensyfikacja współpracy na rzecz komercjalizacji wyników badań. Głównym celem działalności CTT jest doprowadzenie do zastosowania w praktyce naukowych rozwiązań o potencjale wdrożeniowym. W konsekwencji działalność centrów powinna przyczynić się do poprawy konkurencyjności i innowacyjności istniejących firm sektora MSP oraz do powstania zupełnie nowych start-up'ów, bazujących na innowacyjnych technologiach (np. spin-off). W ramach pierwszych projektów zostały podjęte działania we współpracy z AstraZenecą i Pfizerem.

Tezą zasadniczą publikacji jest stwierdzenie, że pandemia COVID-19 znacząco zmieniła procesy polityczne, ekonomiczne i zarządcze państw współczesnej Europy. Każdy z wymiarów funkcjonowania współczesnych państw został dotknięty skutkami pandemicznego kryzysu, nierzadko ów kryzys w poszczególnych organizacjach (UE) i państwach nawet pogłębiając.

Publikacja ma układ problemowy, co znajduje odzwierciedlenie w jej strukturze złożonej ze wstępu oraz 17 rozdziałów podzielonych na dwie części. Część pierwsza poświęcona politologicznym aspektom pandemii COVID-19 składa się z sześciu artykułów naukowych, zaś część druga „Aspekty ekonomiczne i społeczne” z 11 artykułów. Autorzy rozdziałów dokonują pogłębionej analizy badanych przez siebie zagadnień zarówno na poziomie konkretnych państw czy organizacji, jak i wybranych obszarów wpływu pandemii COVID-19.

Spojrzenia Auterek i Autorów na poszczególne państwa, organizacje międzynarodowe, polityki czy obszary życia politycznego, ekonomicznego, społecznego czy zarządczego są tak różne, jak różnie oceniana i przeżywana jest sama pandemia koronawirusa. Wartością dodaną niniejszej pracy jest jej wielowątkowość i wielowymiarowość, starająca się pokazać pandemię COVID-19 z różnych perspektyw. Dziękując Autorkom i Autorom poszczególnych rozdziałów, należy podkreślić fakt reprezentowania przez nich uznanych ośrodków naukowych zagranicznych, jak National Distance Education University w Madrycie, Complutense University w Madrycie, International University w Monako oraz krajowych – w postaci Instytutu Studiów Politycznych PAN, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uczelni Łazarskiego.

Kierując niniejszą książkę do rąk Czytelników, pragniemy życzyć im interesującej lektury, mając jednocześnie nadzieję, iż przyczyni się ona do pogłębienia dyskusji dotyczącej wielowymiarowych i wieloobszarowych skutków pandemii COVID-19. Mamy także nadzieję, iż jej treść będzie przyczynkiem do głębszej refleksji związanej z wypracowywaniem skutecznych, pocovidowych mechanizmów ochronnych dla wszystkich podmiotów współczesnych stosunków politycznych, ekonomicznych, społecznych czy zarządczych.

Adrian Chojan
Martin Dahl
Ewelina Florczak